

Зарубіжна література в світлі компаративістики **══**

УДК 821.161.2:82-09Куліш П.
DOI: 10.31471/2304-7402-2023-18(69)-233-243

ПАНЬКО КУЛІШ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО: КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ МІЖВОЄННИХ ДЕСЯТИЛІТЬ

Іванна Девдюк, Тетяна Марчук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: ivanna.devdiuk@pnu.edu.ua, tetiana.marchuk@pnu.edu.ua*

***Мета статті.** Стаття присвячена вивченню кулішезнавчого дискурсу перших десятиліть ХХ століття. Її мета – осмислення літературно-критичних студій міжвоєнного періоду, зосереджених на особливостях засвоєння П. Кулішем художнього досвіду європейського письменства. **Дослідницька методика.** Теоретико-методологічним підґрунтям розвідки є рецептивно-комунікативний підхід, який уможливив розгляд критичної рецепції творчості П. Куліша як комунікативного процесу між автором і адресатами, індивідуальна свідомість яких формувалася в певних суспільно-політичних і культурно-історичних середовищах. **Результати.** У ході дослідження виявлено, що кулішезнавство 20-х років минулого століття розгорталось у контексті дискусій інтелектуальної еліти щодо шляхів розвитку українського письменства. Ставши наріжним у виборі між минулим і майбутнім, традиційним і новаторським, своїм і чужим, кулішезнавчі студії безпосередньо торкалися проблем автентичності національного буття українців. У дослідженнях Я. Гординського, М. Зерова, М. Могилянського, Б. Неймана, В. Петрова, П. Филиповича, М. Хвильового та ін. були закладені основи критичного засвоєння доробку Куліша, який апелював до вдумливого засвоєння інішомовних культурних середовищ як важливого складника розбудови національних вартостей. Високий професіоналізм, продемонстрований у студіях міжвоєнного періоду, став базовим принципом сучасного кулішезнавства, яке є прикладом комунікативного полілогу, відкритого до нових наукових пошуків. **Новизна.** У розвідці узагальнено чинники звернення письменників і критиків до постаті П. Куліша; простежено спорідненість ідей-*

но-мистецьких пошуків діячів доби з культурницькими візіями автора «Чорної ради»; визначено місце й роль досліджень у духовно-культурному поступі українства. **Практичне значення.** Результати дослідження можуть бути використані під час вивчення творчості П. Куліша загалом, а також в аспекті комунікативних зв'язків українського й зарубіжного письменства.

Ключові слова: кулішезнавство, європеїзм, критична реценція, комунікація, переклад, національна культура.

Міжвоєнні десятиліття можна без перебільшень вважати роками відродження інтересу до спадщини Пантелеймона Куліша. За невеликий відтинок часу українськими дослідниками було створено десятки студій, есеїв, критико-біографічних довідок, оприлюднено великий пласт архівних матеріалів, укладено бібліографію його праць, планувалось видання багатотомного зібрання творів письменника. Науковці тоді виражали надії, що остаточно відійшло «в непам'ять те обурення, що викликали парадоксальні й несподівані <...> думки Кулішеві і та запальна боротьба, що коло них точилася», і вдасться нарешті «з'ясувати постать невтомного та палкого працівника на полі української культури, зрозуміти ту велику загадку, що собою являє повна контрастів його діяльність <...>» [17, с. 64].

Покоління 20-х у найбільшій мірі імпонували високий професіоналізм і культурницькі інтенції П. Куліша, його зорієнтованість на європейські традиції. Відомо, що письменник усе життя трудився над розбудовою рідної культури, прагнув надати національному письменству професійності, ввести у світовий літературний процес. Для цього наполегливо вивчав іноземні мови, читав твори зарубіжних авторів в оригіналі, а на схилі літ активно взявся за перекладацьку справу.

Європейське мислення П. Куліша, потяг до новизни відзначали вже сучасники письменника. Показовим є лист Михайла Драгоманова до Івана Франка від 2.03.1894, де він писав, що Куліш «і досі найбільше образований з усіх наших писателів і, як не дивно, навіть нові речі пристають до него скорше, ніж до других» [3, с. 260]. Пізніше саме І. Франко взявся за редагування та видання відтворених П. Кулішем українською мовою драм В. Шекспіра, відзначивши в передмовах високий рівень наближення перекладів до оригіналу.

Вагомий вклад у розвиток кулішезнавчих студій у міжвоєнні десятиліття зробили Я. Гординський, М. Возняк, О. Дорошкевич, М. Зеров, Є. Кирилюк, М. Могилянський, Б. Нейман, В. Петров, П. Рулін, П. Филипович, В. Щурат та ін. Їм належить пріоритет у формуванні новітнього критичного дискурсу, який відповідав фундаментальним «завданням академічного літературознавства початку ХХ ст. <...> творити основу для науково-дослідної праці над історією української літератури» [4, с. 74]. В окресленому руслі оцінка спадщини П. Куліша набула якісних

трансформацій. Найбільш плідними можна вважати 1920-і роки, позначені відносною свободою вираження думки. Тоді, як пише Олесь Федорук, було закладено основи кулішезнавства і виник сам термін [19]. Саме у 20-і роки у світ вийшла низка спеціальних досліджень, сфокусованих на вивченні західноєвропейських впливів у доробку П. Куліша.

Особливе зацікавлення критиків викликала проблема «П. Куліш і В. Скотт». Однією з перших тут стала однойменна розвідка Бориса Неймана (написана 1924, видана 1927 рр.), присвячена зіставленню романів «Михайло Чарнышенко» та «Чорна рада» з моделлю історичного роману Вальтера Скотта. Виявлені аналогії на сюжетно-композиційному, мотивному та образному рівнях дали підстави критику віднести Куліша до українських учнів «шотландського чарівника» [12, с. 135]. Обґрунтовуючи генезу Кулішевого захоплення В. Скоттом, він підкреслює, що «побоже почуття до романіста прийшло не тільки з того, що Куліш мав захват до матеріалу його творів. Для Куліша цінність Вальтера-Скотта, перш за все, в тому, що той <...> вловив душу науки» [12, с. 133]. Отож, виокремлюючи науковість як домінуючу рису Куліша-романіста, Б. Нейман долучає його до когорти істинних адептів методу художнього історизму В. Скотта, який і забезпечив романам шотландця шалений успіх. Автор статті не оминає питання самобутності прози Куліша, яка полягає у створенні національних характерів (до таких відносить, до прикладу, образи Щербини та Кирила Тура) – «цілком живих і вельми привабливих», ухоплених із життя оком «закоханого у свою народність художника» [1, с. 156].

Піднята тема знаходить розгортання в передмові Віктора Петрова до повісті «Михайло Чарнышенко или Малороссия восемьдесят лет назад» (1843) з промовистою назвою «Вальтер-скоттівська повість з української минувшини» (1928) [14]. Розглядаючи повість у світлі романтичної естетики, автор вказує на такі типові риси поезики твору, як контрастність, гіперболізація, наявність фольклорних і готичних елементів тощо. Усе це В. Петров називає «романтичною бутафорією», яка, на його думку, негативно позначилася на повісті, призводячи до описовості й схематизму. Свою оцінку критик підтверджує зіставленнями з письменницькою технікою «Чорної ради», де автор звільняється від «одвертих і прозорих вальтер-скоттизмів», є «стриманіший і досвідченіший» [14, с. 32]. У цьому стосунку повість постає своєрідною школою творчої зрілості, якої П. Куліш сягає в «Чорній раді».

Розвідки Б. Неймана й В. Петрова є прикладом компаративістських студій, в основі яких – порівняльно-історичний підхід до аналізу літературних явищ. До таких можна також віднести статтю Павла Филиповича «Кулішева варіація сюжету про Навзікаю» (1930), сфокусовану на вивченні особливостей трансформації античних мотивів в оповіданні П. Куліша «Орися». Дослідник звертає увагу на досконалість композиції

твору, оригінальність творчого малюнку, а головне – індивідуальність авторського підходу до втілення класичного сюжету. Саме це, як констатує автор статті, і забезпечило велику популярність твору, який пережив багато видань, був перекладений німецькою і польською мовами [19, с. 144].

Значним поступом у процесі критичного осмислення творчої спадщини П. Куліша стало дисертаційне дослідження Віктора Петрова «Пантелимон Куліш у п'ятдесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість» (1929) [15]. У праці на тлі літературно-мистецьких тенденцій доби автор аналізує десятилітню діяльність письменника, яка стала переломним етапом у формуванні його культурницьких переконань. Зупиняючись на тогочасних європейських віяннях, які позначилися на творчих пошуках П. Куліша, В. Петров підкреслює суголосність його ранніх оповідань з естетикою німецького романтизму, простежує вплив Ч. Діккенса на прозу періоду «Современника», детально зупиняється на руссоїзмі Куліша, трансформованому в так зване «хуторянство», що лягло в основу світоглядно-естетичних візій письменника другої половини його життя.

Усі дослідники одноставно відзначають різнобічність інтересів та інтелектуалізм П. Куліша, віддаючи йому пальму першості в освоєнні європейського досвіду. Те, що великий просвітитель так наполегливо намагався донести до своїх сучасників впродовж багатьох десятиліть, нарешті було почуте, а він сам зайняв почесне місце провідника нації, на яке за життя претендував і в якому, зі слів В. Петрова, «йому було відмовлено» [16, с. 1063].

Ключовою подією, в річищі якої кулішезнавство впевнено торувало собі дорогу в 20-х роках, стало проголошення Миколою Хвильовим курсу на «психологічну Європу». Протиставляючи Європу просвіті, письменник говорив про вихід на «великий тракт прогресу» [22]. Під прогресом розумів долання провінційної обмеженості, а відтак досягнення зрілості через підвищення професійного рівня українського письменства, яке в тогочасних умовах подекуди набувало ознак масовості. Вказаний курс був спрямований і проти традиційного народництва, яке до кінця не було подолане. За словами Ю. Коваліва, «йшлося передовсім про європейську інтелігентність у кращому розумінні цього слова, про фастівський дух допитливості й творчої занепокоєності, тобто про вироблення тих цивілізованих рис, які б сприяли подоланню рабського комплексу провінційності, небезпечного для розвитку художньої творчості» [7, с. 30]. У новому каноні української літератури, зорієнтованому на Європу, П. Кулішу відводилося першорядне місце людини, для якої питання європеїзації рідної культури було «змістом життя» [7, с. 28]. Молодій генерації особливо імпонувала думка кумира про визначальну роль літератури, а передусім митця на шляху національно-духовного відродження. Отож, висуваючи Куліша провідником нового руху, М. Хвильовий у статті «Думки проти течії» промовисто заявляє: «Ми

ведемо <...> свою родословну від Куліша» [21, с. 475]. Така позиція, хоча й була надто радикальною, свідчила, за словами Євгена Нахліка, «про величезну роль Куліша в духовому розвитку українства» [11, с. 400].

Суголосні міркування знаходимо в критичних розвідках Миколи Зерова – одного з найбільш проникливих дослідників творчості П. Куліша. Показовими є статті, об'єднані під назвою «AdFontes», які, як автор відзначив у передмові до першого видання книги «До джерел» (1926), були «даниною боротьбі, розпочатій відомим «Камо грядеши» М. Хвильового» [6, с. 492]. Попри певні розходження в шляхах реалізації національно-духовного розвою, і М. Хвильовому, і М. Зерову притаманне бачення Європи як «культурної традиції», стимулу до підвищення «власної кваліфікації» [6, с. 575]. Підтримуючи Хвильового в його палких закликах, водночас захищаючи від нападів читача-«масовика», М. Зеров у статті «Європа – Просвіта – Освіта – Лікнеп» наводить імена українських авторів, від яких, як він пише, «європейські теми і форми приходять у нашу літературу, розташовуються в ній» [6, с. 572]. У цьому списку першим іде П. Куліш, далі М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, натомість такі корифеї, як Т. Шевченко, П. Мирний, І. Нечуй-Левицький відсутні. У новій моделі українського письменства знаковою виявилася опозиційна парадигма Куліш/Шевченко, в якій теза М. Хвильового Європа/просвіта набула персональної номінації. Якщо Тарас Шевченко в молодого покоління інтелектуалів асоціювався з народницьким культом «патріархального літературного Батька» [1, с. 111], то Куліш являв собою альтернативну постать бунтівника проти провінційної обмеженості – людини, яка, за образно-поетичним висловлюванням М. Зерова, «боре тупість і муругу лінь» [5, с. 32]. Йшлося, зі слів Віри Агесвої, «не так про переоцінку творчості Шевченка <...> як про зміну рецептивної моделі» [1, с. 111]. Аналогічну думку висловлює Юрій Ковалів, підкреслюючи, що М. Хвильовий повставав не проти геніальних постатей, а проти перетворення їх на ікони, «котрі спотворюють до невпізнання справжні, істотні риси сподвижників нації, перекривають генетичні джерела спадкоємності» [7, с. 50]. Прикладом нового підходу до суперечливого питання можна вважати статтю Михайла Могилянського «Куліш і Шевченко» (вийшла 1927 року під псевдонімом П. Чубський у виданні «Збірник праць комісії для видавання пам'яток новітнього письменства», присвяченому П. Кулішеві), де подана неупереджена оцінка літературних і особистих взаємин доволі різних, водночас близьких за духом постатей.

Утвердження ролі П. Куліша як новатора й провідного діяча на ниві культурного поступу українства відбувалось також у площині опозиції до авторитету І. Франка, у працях якого подекуди зустрічаються різкі судження на адресу Куліша. Йдеться про окремі переклади з Шекспіра й Байрона, словниковий набір яких позначений великою кількістю іншо-

мовних і незвичних лексем. Особливо непримиренним І. Франко був до Кулішевої версії «Чайльд Гарольдової мандрівки» (видана з передмовою І. Франка за останньою авторовою редакцією у Львові 1905 р.), негативно відгукуючись щодо концепції «староукраїнської мови», яка лягла в основу перекладу. Її суть (викладена у працях «Нарис історії словесності русько-української», «Погляд на усну словесність українську», «Дві мови, книжня та народна» та ін.), полягала у необхідності відродження та активації лексичних форм, які побутували в період дохристиянських та долітописних часів, а також на початку творення церковнослов'янської мови, коли на нашій мові, за словами Куліша, ще не позначилось «чужовите письменство» [8, с. 24]. «Високе слово» України-Русі, на переконання автора, й мало формувати фундамент літературної мови, що було альтернативою висунутій Костомаровим теорії «общерусского языка», за якою українська мова зводилася до «хатнього вжитку». Отож, Кулішева концепція була вагомим кроком на шляху утвердження та розбудови рідного слова. Як пізніше підкреслював Іван Огієнко, своєю теорією П. Куліш доводив, що наша мова має давню історію, «живе безпосередньо від Х-го століття, живе вже тисячу літ, пройшла довжелезну путь свого розвою...» [13, с. 221]. Однак Івану Франку уведені перекладачем новації не припали до душі. Він побачив у них передусім штучність і схоластичність. У передмові до видання «Чайльд Гарольдової мандрівки» критик, зокрема, зазначив, що мова Куліша була не з архаїчним, а з «церковним та московським забарвленням». І замість гнучкої вийшла «у нього неповоротлива, дубово-схоластична, наївна і власне мало здібна до вірного передання оригіналу» [20, с. 407].

На захист П. Куліша тоді став Василь Щурат. У своїй рецензії на переклад «Мандрівки», що вийшла 1906 року в газеті «Світ» (під псевдонімом І. Хмарин), він дав позитивну оцінку українській версії [20]. Високо ставлячи заслуги Куліша як повістяра, поета, новеліста, етнографа, критика, перекладача, автор допису підкреслював: «Куліш – аристократ духа, хотів народ і життя народне, його ідеї і стремління піднести до висоти аристократизму духа, а не хотів гнути своєї гордої голови вниз, до поглядів загалу...». В. Щурат не погоджувався з критичними зауваженнями І. Франка, вважав їх несправедливими й упередженими. Наприкінці він відзначив, що писав рецензію «не на те, щоб суворо позирнути на шановного д. Франка, ані на те, щоб боронити пошани належної Кулішеви», а лише прагнув довести необхідність зваженого та об'єктивного підходу до діяльності перекладача, зі «спокійною справедливістю» [23, с. 110–111]. Вагомим поступом у цьому напрямку стало видане 1922 року монографічне дослідження В. Щурата «Філософічна основа творчості Куліша (В 25-літте смерті письменника)» [25], де він представив художнє мислення Куліша в контексті європейської філософської думки, зокрема спінозизму й руссоїзму, послідовниками якого

були Дж. Байрон і П.-Б. Шеллі. За словами Щурата, поезія англійських романтиків стала для Куліша «вихідним пунктом у присвоюванні собі нових ідей, нового оригінального філософського світогляду» [25, с. 31]. Саме тут, на думку критика, слід шукати джерел «і Кулішевого аристократизму і його поглядів на релігію і його вельми помітного культу жінчин» [25, с. 6]. Мова йде, зокрема, про «східні поеми» Куліша, як от «Магомет і Хадиза», «Маруся Богуславка», «Байда, князь Вишневецький», пройняті ідеями гуманізму й чистої любові. В. Щурат звертає увагу на умовно-символічний характер віршованих творів, застерігаючи від буквального розуміння представлених там історичних осіб, які є радше символами і в образах яких автор змальовує передусім «себе з своїми мріями» [25, с. 134]. Своїм дослідженням Щурат переконливо доводить типологічну спорідненість творчих пошуків П. Куліша із загальноєвропейськими літературно-естетичними тенденціями. У цьому беззаперечна цінність і новизна праці, яка спонукає до вдумливого прочитання спадщини письменника.

Принцип зваженого й об'єктивного підходу, про який говорив В. Щурат, ліг в основу досліджень М. Зерова, присвячених поетичній діяльності П. Куліша («Від Куліша до Винниченка», 1929). Як і раніше В. Щурат, він висловлює незгоду з думкою І. Франка щодо Кулішевої ідеї староукраїнської мови, доводячи її позитивний вплив на словник пізньої поезії Куліша, а передусім перекладів із Й.-В. Гете й Дж. Байрона, вміщених у «Позиченій кобзі». Зеров звертає увагу на відчутний поступ Куліша в доланні бурлескного стилю, до якого традиційно вдавалися українські перекладачі, що призводило до спотворення оригіналу. Переконливим у цьому стосунку є порівняння версій гетевського «Рибалки» у виконанні П. Гулака-Артемівського й П. Куліша. Якщо перший, зі слів критика, «переказує її «прекрасним народним язиком», але безсилим піднятися над «простацьким» висловом», то «другого обходять слова нові, «художливо-кунштвані», він не підробляється під народний вислів, навпаки: він хоче, використавши все потенціальне його багатство, пристосувати його до вищих задач, витягти його із стану «змужичілости». Звідси у нього й відсутність вигуків: «хлюп», «гульк», «шубовсть!». Звідси і вишуканість словника («у нуртині нуртує», «розніжене небо») і більша розмаїтість синтаксичних сполучень» [6, с. 286]. Іншим вагомим аргументом на користь високого стилю Куліша стало зіставлення україномовних версій Байронової «Прощальної пісні», здійснених М. Старицьким і П. Кулішем. Для Зерова художня перевага Кулішевого варіанту є очевидною. Він відзначає його мовне багатство, високий ліричний темперамент поезії, «тонке чуття ритму», а головне – безпосередньо уловлювану «суголосність перекладача з автором» [6, с. 288]. За висновками М. Зерова, саме робота над перекладами європейських письменників стала одним із визначальних чинників урізноманітнення тематики та ме-

трико-інтонаційного ладу оригінальних поезій Куліша, що найповніше виразилося в збірці «Дзвони». Критик пише про розмаїту строфіку віршів, зокрема Спенсерову строфу та октаву, які були почерпнуті в іноземних авторів і якими Куліш єдиний тоді «орудував серед українських поетів» [6, с. 293]. Даючи загалом високу оцінку поетичному доробку пізнього Куліша, М. Зеров бачить у ньому поета-новатора, який в пошуках власного стилю відходить від віршування пошевченкової доби, свідомо орієнтуючись на європейські зразки.

У контексті порушеної проблеми важливою є праця Ярослава Гординського «Кулішеві переклади драм Шекспіра» [2], яка побачила світ 1928 року у Львові. Відомо, що П. Куліш здійснив переклад 13 п'єс британця. Перші три драми («Отелло», «Троїл і Кресида», «Комедія помилок») вийшли за кошти автора (Львів, 1881), інші десять були відредаговані та видані І. Франком після смерті Куліша (1899–1902 рр.) в серії Українсько-руської видавничої спілки. Стаття Я. Гординського – це перша спеціальна розвідка, присвячена ґрунтовному вивченню усіх відомих Кулішевих перекладів із Шекспіра. Поруч із детальним лінгвостилістичним аналізом автор розглядає питання становлення Куліша як перекладача, торкається проблеми перекладознавчих принципів, простежує історію видання україномовних версій. Чимало уваги Я. Гординський приділяє діяльності Івана Франка як редактора та рецензента Кулішевих перекладів. Він систематизував, описав та проаналізував усі поправки й зміни, відзначивши у висновках високу майстерність і професійність І. Франка. Зі слів Гординського, зредаговані Франком переклади Куліша «належать до найзамітніших під оглядом мови прояв у нашому мистецтві», він виявив себе «справжнім митцем слова, що вміє вдуматися в духа твору й не зіпсувати його невмілими поправками» [2, с. 155]. Дослідження Я. Гординського є даниною і Франкові, і Кулішеві – невтомним трудівникам і сподвижникам на ниві розбудови українського красного письменства.

Починаючи з 30-х років, за незначним винятком, дослідження творчості П. Куліша майже припиняються. У період більшовицького тоталітаризму «живе читання», до якого так наполегливо закликав свого часу М. Зеров, підмінювалось відбором цитат на догоду панівним ідеологічним установам, відтак лєвова частка спадщини і Куліша, і створеної у міжвоєнну добу критичної літератури про нього або замовчувалися, або поставала у спотвореному радянською ідеологією вигляді. Більшість дослідників, спираючись на занадто різкі й не в усьому справедливі судження визнаних літературознавців, замість об'єктивного й зваженого аналізу, повторювали заявлені думки, які в контексті тогочасної критики ставали предметом маніпуляцій. Ідеологічна ситуація неприйняття, що склалася в радянському кулішезнавстві, доводить тезу про ангажованість критики, яка «завжди служить», завжди – «партійна» і тому не вільна [24, с. 26]. Однак те, що було зроблено у першій третині ХХ століт-

тя, важко переоцінити. Скільки б наука про літературу у своєму поступі не йшла вперед, до студій цього періоду дослідники завжди будуть повертатися. Це доводять сучасні напрацювання Р. Багрій, А. Гуляка, М. Жулинського, В. Івашківа, Є. Нахліка, О. Федорука та ін., у яких кулішезнавчий досвід попередніх періодів набуває розвитку й поглиблення.

Отож, кулішезнавство як сутнісна складова критичного дискурсу 20-х років минулого століття, розгорталось у площині європейського вектора, спрямованого на долання провінціалізму та досягнення вершин світової культури. У дискусіях і дослідженнях міжвоєнних десятиліть були закладені базові принципи критичного засвоєння доробку П. Куліша, який апелював до вдумливого освоєння досвіду іншомовного письменства як важливої складової розбудови національних цінностей. Високий професіоналізм, продемонстрований у студіях Б. Неймана, В. Петрова, П. Филиповича, М. Могилянського, М. Зерова, В. Щурата, Я. Гординського та ін., ліг в основу сучасного кулішезнавства, яке є прикладом наукового полілогу, відкритого до нових пошуків і дискусій.

Література

1. Агеева В. Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. Київ: Факт, 2006. 432 с.
2. Гординський Я. Кулішеві переклади драм Шекспіра // *ЗНТШ*. – Львів, 1928. – Т. 148. С. 55–164.
3. Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших: 1887–1895. Львів: Наклад. Укр.-руської вид. спілки, 1908. 431 с.
4. Зелік О. Пантелеймон Куліш у критичній рецепції Михайла Могилянського // *Філологічні науки*. 2009. Вип. 1. С. 72–78.
5. Зеров М. К. Твори: У 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 1: Поезії. Переклади. 843 с.
6. Зеров М. К. Твори: У 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 2.: Історико-літературні та літературознавчі праці. 601 с.
7. Ковалів Ю. Так, «Камо грядеши» // *Двадцять роки: Літературні дискусії, полеміки. Літературно-критичні статті*. Упоряд. В. Г. Дончик. Київ: Дніпро, 1991. С. 19–68.
8. Куліш П. Дві мови, книжня і народна // *Україна*. 1914. Кн. 3. С. 22–34.
9. Куліш П. О. Твори: У 2-х т. Київ: Дніпро, 1989. Т. 2. 586 с.
10. Могилянський М. П. О. Куліш у 90-х роках (Листи й документи) // *Червоний шлях*. 1925. № 8. С. 180–189.
11. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель: у 2-х т. Київ: Український письменник, 2007. Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. 462 с.
12. Нейман Б. Куліш і Вальтер Скотт // *Пантелеймон Куліш. Збірник праць комісії для видавання пам'яток новітнього письменства*. Київ, 1927. С. 127–156.

13. Огієнко І. І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
14. Петров В. Вальтер-скоттівська повість з української минувшини // Куліш П. О. Михайло Чарнишенко. Київ: Сяйво, 1928. С. 5–35.
15. Петров В. Пантелимон Куліш у п'ятдесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість. Київ: Вид-во Всеукраїнської Академії Наук, 1929. 572 с.
16. Петров Віктор. Розвідки [У 3 т.]. Київ: Темпора, 2013. Т. 2. С. 597–1166.
17. Рулін П. М. П. Старицький та П. О. Куліш // Життя й революція. 1936. № 12. С. 64–74.
18. Филипович П. Кулішева варіація сюжету про Навзікаю // Куліш П. Твори. Харків–Київ, 1930. Т. 1. С. 133–145.
19. Федорук О. О. Кулішезнавство. Енциклопедія Сучасної України: онлайн-версія / редкол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-51403>
20. Франко І. Передмова до видання: Гордон Байрон. Чайльд Гарольдова мандрівка. Переклад Панько Куліш // І. Франко. Збір. творів: У 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 405–408.
21. Хвильовий М. Думки проти течії // М. Хвильовий. Твори: У 2 т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 2. С. 444–514.
22. Хвильовий М. Камо грядеш. Про демагогічну водичку, або справжня адреса української ворончини, вільна конкуренція, ВУАН і т. д. (Третій лист до літературної молоді). URL: http://ukrlit.org/faily/avtor/khvyliovyi_mykola/khvyliovyi-kamo_hriadeshy.pdf
23. Хмарин І. Рецензія на переклад поеми Дж. Байрона «Чайльд-Гарольдова мандрівка» у виконанні П. Куліша // Світ. 1906. Ч. 7. С. 110–111.
24. Червінська О. В. Рецептивна поетика. Історико-методологічні та теоретичні засади: Навч. посібник. Чернівці: Рута, 2001. 56 с.
25. Щурат В. Фільософічна основа творчості Куліша (В 25-літте смерти письменника). Львів: Накладом автора, 1922. 132 с.

P. KULISH AND EUROPEAN LITERATURE: CRITICAL RECEPTION OF THE INTERWAR DECADES

Ivanna Devdiuk, Tetyana Marchuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;

e-mail: ivanna.devdiuk@pnu.edu.ua, tetiana.marchuk@pnu.edu.ua

Aim. The article is devoted to the analysis of P. Kulish's research dis-course of the first decades of the twentieth century. Its aim is to comprehend

*the literary-critical studies of the interwar period, focusing on the peculiarities of Kulish's interpretation of European artistic experience. **Methods.** The theoretical and methodological basis of the paper is the receptive-communicative approach, which made it possible to consider the critical reception of P. Kulish's work as a communicative process between the author and addressees, whose individual consciousness was formed in certain socio-political and cultural-historical environments. **Results.** In the course of the study, it has been proven that the question of P. Kulish's Europeism was at the centre of intellectual discussions of the day concerning the ways of Ukrainian literature further development. Having become the key point in the choice between the past and the future, traditional and innovative, its own and others, it directly affected the authenticity of the national life of the Ukrainians. In the studies of M. Zerov, M. Mohylianskyi, B. Neiman, V. Petrov, P. Fylypovych, M. Khvylovyi, and others, the foundations were laid for a critical comprehension of Kulish's heritage, who appealed for thoughtful mastering of foreign-language cultural experience as an important component of national progress. The high professionalism demonstrated in the research laid the groundwork for modern Kulish studies, which exemplify a communicative polylogue open to further scientific search. **Originality.** The research summarises the factors that writers and critics turn to the figure of P. Kulish; the kinship of the ideological and artistic searches of the figures of the time with the cultural visions of the author of "Black Council" has been traced; and the place and role of the research in the spiritual and cultural progress of the age have been defined. **Practical significance.** The results of this article can be used in the course of studying P. Kulish's work in general, as well as in the aspect of communicative connections between Ukrainian and foreign literature.*

Key words: *Kulish studies, Europeism, critical reception, communication, translation, national culture.*